

Cséby Géza

SOMOGY POETRIÁJA

Adatok Kisfaludy Atala életéből

Az osztrák-orosz túlerő megpecsételte annak a nagy ívű szabadságeszmének a valóra válását, melyért annyian áldozták fel életüket. A világsi fegyverletétel után az írók táborában is óriási volt a veszteség. Többen meghaltak: Petőfi, Vasvári, sokan börtönbe kerültek: Czuczor Gergely, Degré Alajos, mások bujdosnak, vagy visszavonultak; Jókai, Sükei Károly, Arany János, Jósika Miklós, Bulyovszky Gyula, jó néhányukat büntetésből besorozták az osztrák hadseregbe; Vajda János, Lisznyai Kálmán. Az Életképek írógárdája, Petőfi nemzedéke, létszámban és erejében megfogytatkozva vette ki részét az újrakezdés munkájából. Szomorúan, betegen, testben és lélekben meggyötörve: Vörösmarty Vachott Sándor, Garay..... Talán csak páran - Toldy Ferenc, Vahot Imre, Nagy Ignác, Erdélyi János próbálnak megmaradni az írói pályán. „Csakhogy Toldy a szépírói mozgalmaktól visszavonul, energiáit kizárólag az Új Magyar Múzeumnak és irodalomtörténeti kutatásainak szenteli. Nagy Ignác csupán lapszerkesztőként serénykedik, de nem sokáig, 1854-ben meghalt. Vahot is lapszerkesztőként mutatkozik be: akár '48 előtt, mások munkájából él. Erdélyi eleinte Pesten dolgozgat, majd '52-ben, hogy megélhetését biztosítsa, professzornak megy Sárospatakra, az irodalmi élet műhelymozgalmiból mintegy magamagát rekeszti ki” - írja Somogyi Sándor irodalomtörténész.

A szabadságharc leverését követő apátia lassan mégis oszlani kezdett. Az élet, és így az irodalom is fokozatosan élénkült meg.

Kisfaludy Atala költői jelentkezése erre, az 1848-49-es szabadságharc és az 1867-es kiegyezés közötti kemény, ellentmondásos, abszolutiztikus időszakra esett.

Kisfaludy Atala a Dunántúl egyik legősibb nemesi családjában született 1836. április 6-án, a Somogy megyei Kötcsén. Szülőházát ma már nem ismerjük. Egyes vélemények szerint a vásártéri Antall, mások szerint a Miklós-féle kúriában, esetleg a Roboz-féle kúriában látta meg a napvilágot.

Atala apja Mihály, földbirtokos. Családjuk a Csák nemzetségből származik, s rokonaik között tudhatták Kisfaludy Sándort és Károlyt. A rokonság azonban elég távoli. A család a XVII. században kettévált. A közös Kisfaludy-ös szépapjuk apja Balázs, Vas megye alispánja és követe (1608). Balázs Mihály fiának ágán jutunk el Kisfaludy Sándorhoz és Károlyhoz, míg Balázs, István fiának ágán Kisfaludy Atalához.

Kisfaludy Atala gyermekéveit Malvina testvérével együtt leginkább nagyanyjuknál, Ányos Kláránál töltötte Kötcsén.

Az emberekkel, a falu különféle rangú és rendű lakóival való mindennapi kapcsolat, a somogyi táj szépsége, a feledhetetlen Balaton ekkor válnak meghatározó élményévé. S nem kisebb iskola számára a művelt család, ahol mindent elsajátíthat, amihez kedve van, bátran válogathat a sok-kötetes könyvtárban. Kötcsé hozza meg számára a barátság igazi értelmét. A korban és rangban hozzá illő lányokkal szinte minden nap találkozik. Tizenégyen vannak. A kötcsői barátnők közül különösen kedvelte Antal Kornéliát, a későbbi Kacsokovics Károlynét. Játszanak, szórakoznak. Ennek az idilli hangulatnak voltak azonban szomorú pillanatai is. A fiatal lány mindezt akarva-akaratlan összegzi, elraktározza magában, hogy majd íróként, költőként papírra vetve újra megfogalmazhassa.

A kistafudi Kisfaludy család címere

Kisfaludy Atala tizenhat esztendő, amikor 1852-ben férjhez megy Szalay Károly ügyvédhez, későbbi országgyűlési képviselőhöz. Kaposvárra költöznek a Michel-féle házba, a kötcsei kapocs azonban élete végéig megmarad.

Minden lehetőség adva volt tehát, hogy a kötcsei nemes kisasszony férje oldalán, gond nélkül a város meghatározó, műveltségével csillogó asszonyává váljék. A sors azonban nem ennyire kegyes és Kisfaludy Atala életébe szomorú pillanatok is lop.

A fiatalasszonyt nem sokkal házasságkötése után hosszú, lázas betegség veri le lábáról. Egyetlen vigasza betegségében a könyv. Ekkor olvassa Ariostot, s hatására megírja első versét. Aztán egyre többet ír. Verseket formálódni gondolatában, azokat papírra veti. Megmutatja Roboz Istvánnak, a Somogy későbbi szerkesztőjének, újságíró-írónak, aki „stilisztikai tekintetben” javít a versen és elküldi a *Hölgyfutárnak*, ahol 1858. július 20-án meg is jelenik. Címoldalon. Mivel 1862-ig nem írja művei alá családnevét, itt is csupán Atala aláírással közlik a verset. A költemény későbbi, összegyűjtött munkái között is helyet kap (1861, 1880).

A vers nem igazán remekmű, de nem rosszabb a *Hölgyfutárban* rendszeresen megjelenő többi versnél. A *Hölgyfutár* akkori szerkesztője Tóth Kálmán, s nem kevésbé az olvasóközönség szívesen fogadja a fiatal költőnő jelentkezését. A lap gyakran közli a későbbiekben verseit. De ír a *Divatcsarnokba*, a *Családi Körbe*, az *Alföldiek Segély-Albumába*. Ezekről a versekről írja Pintér Jenő, hogy a „szerelmi ábrándok költeményei”, Roboz István a „földi”, mélyebb empátiával és érzelmmel határozza meg Kisfaludy Atala szerepét a korabeli irodalomban: „Az egyedül kesergő *Sajó* (Jókai Mór álneve - Cs. G.); *Tompa „Gólyája”* és *Szilágyinak rendőrileg megtépett „Emléklapjai”* mellett jól esett a bokrok megriasztott énekesei közt egy csalogányt hallgatni, ki csak a természettől tanult, de igaz hangon énekelt.”

Pár év alatt összegyűlik annyi vers, hogy kötetben való kiadására is gondolhat. Első, összegyűjtött verseit tartalmazó könyv Pesten, Emich Gusztáv nyomdájában jelenik meg 1861-ben; *Atala költeményei* címmel.

A kötetéről Arany János Szépirodalmi Figyelőjének *Belirodalom* rovatában Szász Károly ír méltató cikket. Elismeri a költőnő érdemeit, de helyét is meghatározza irodalmunkban: „A kezünk alatti füzet érdeme az, hogy írónöje felismerte hivatását s belül maradt annak körén. „*Atala költeményei*” önmagában is kedves jelenség, dalai közt nem egy van, mely - eredetét nem kérve is - figyelmet s teljes elismerést érdemel, - de a mi méltánylatunkat legfőképp igényli: valóság. /.../ Ha költőnők helyét kellene irodalmunkban kimutatnom: mindenk előtt be kellene vallanom, hogy *Atala lantja igen kevés húrú hangszer, s rajta sem a nagyon mély, sem a nagyon magas hang számára nincs accord; és ezért a mi - rendszeren elég sokoldalú - költőink dúsabbja közt helyet nem foglalhat. De mert azon kevés hang, mellyel rendelkezik tiszta és kedves, mint egyetlen üvegharang csendése: a kedélyesben és gyermetesben gyönyörködők szívesen fogják, csendes óráik szenvedélytelen hangulatában, forgatni lapjait.*”

A kötetéről tehát tudomást szerez az irodalmi közvélemény. S ez nem kevés! Végeredményben minden negatív megjegyzés ellenére Szász kritika - ja nem elmarasztaló. A Parnasszusra - úgy tűnt - nyitva az út.

1861. november 6-án Kisfaludy Atala Szabó Richárddal (1820-1873), ki a 40-es évektől kezdődően a nők kedvenc írója volt, megindítja a *Gyermekbarát* című újságot, ahol a költőnő több verse is megjelenik. Ők a *laptulajdonosok* is. A *Gyermekbarát* azonban nem örvend túlzott népszerűségnek. E korra különben is jellemző, hogy gyermek - és ifjúsági lapjainak színvonala nem éri el az előző évtizedét. Talán éppen ezek miatt az újság, viszonylag rövid időn belül, már 1863. július 25-én meg is szűnik.

A költőnő sokat dolgozik. Bár verseit saját kedvtelésére írja, mégis kötelez a hírnév, hisz kedvelik és a fővárosi lapok sem haboznak közölni költeményeit.

Népszerűségének egyik fokmérője, hogy *Simonfy Kálmán* dallamot szerzett *Virágos dalos mezőben...* című versére, s Roboz szerint az egész országban dalolják.

Kisfaludy Atala

Összes költeményei

Kisfaludy Atala hírnevének és kedveltségének felfelé ívelő pályáján hirtelen elhallgat. Oka, egyre súlyosbodó szembaja. Betegsége lélekben és testben egyaránt meggyötri. Szemét kímélnie kell. Egész nap sötét szobában tartózkodik, olvas, olykor társak, emberek nélkül tölti napjait. Úgy érzi, minden elveszett. A társak, szerkesztők ha várnak is tőle írást, úgy tudják; nem teheti már. Így telnek hosszú hetek, hónapok. Mégis ez az idő a meditáció, a költői elmélyülés ideje, mélyebb, érettebb versek formálódnak gondolataiban, legtöbbször betegségéről. Ezekről azonban a külvilág csak később szerez tudomást.

Minden kétséget kizárva, Kisfaludy Atala ezekkel a későbbi verseivel jutott el költészetének tetőfokára. Ugyanakkor leszögezhetjük, mindezek ellenére költészetében nem irányteremtő, mint megannyi kortársa, kivel többé-kevésbé - fogalmazza meg Endrődi Sándor - Petőfi, illetve Arany nyomdokain indultak el, de megvannak és dicsérendők egyéni érdemeik is, amelyeket a nép szolgálatában fejtettek ki. Persze Endrődi ítélete akarva-akaratlan magán hordozza a kor ízlését is.

A hosszú hallgatást 1870-ben sikerült Roboz Istvánnak, a Somogy szerkesztőjének megtörnie.

A Petőfi-kultusz, a szépirodalom és az esztétika ápolására 1876-ban életre hívták a Petőfi Társaságot. E társaság nem sokkal megalakulása után tagjai közé választotta Kisfaludy Atalát.

Kisfaludy Atala 18 éven keresztül csupán keresztnevét írta művei alá, 1876-tól kezdődően műveit teljes névvel publikálja.

Elbeszéléskötete 1879-ben jelenik meg Budapesten Rajzok címmel. A megjelent kötetet A. E. szignóval Ábrányi Emil méltatta a Koszorúban (1879. I. köt.). A szerzőt példaként említi, hisz „a nő társadalmi élete Magyarországon még mindig szűk körű, korlátolt, kezdetleges.”

Roboz közbenjárására 1880-ban a kaposvári Jekteles Herman könyvnyomdában megjelenik **Kisfaludy Atala összes költeményei** című kötet.

Kaposváron Szalayék viszonylagos visszavonultságban éltek. Ennek ellenére olykor fényes fogadásokat adtak. 1893-ban Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Fenyő Sándor, 1896-ban Hazafi Veray János, 1909-ben Ady Endre, de muzikusok, színi direktorok is megfordulnak a háznál, ahol szíves vendégként vannak számon tartva. Ez hozzátartozik a művelt család társadalmi szokásaihoz.

Nem felejthetjük el azt sem, hogy ez idő tájt már két költő is él a háznál; Kisfaludy Atala és leánya Szalay Fruzina - Obetkó Károlyné -, a halk szavú, ám a századvég egyik legjelesebb költőnője, aki a reá nagy hatással volt Sully-Prudhomme verseit elsőként ismertette meg a magyar olvasóközönséggel. Versei 1890-től a Hétben jelennek meg, folyamatosan.

Szalayék 1899. februárjában Kaposvárra hívják Kiss Józsefet, a Hét költő-szerkesztőjét. Persze nemcsak a neves literátort látják vendégül, de Szalay Fruzina verseinek közlőjét is.

Az idősödő Kisfaludy Atala még jelen van az irodalmi életben. Endrődi Sándor *A magyar költészet kincsháza* című tekintélyes kötetében öt verssel szerepelteti a költőnőt.

1904. április 18-án a kaposvári városháza dísztermében ötven fő gyűlik össze, hogy határozzon a Berzsenyi Társaság létrehozásáról. Az ülés elnöknek Roboz Istvánt, társelnöknek Kisfaludy Atalát választja. A május 15-i alakuló ülésen a tisztikarban elnök Roboz István, alelnök Szalay Fruzina. A tiszteletbeli tagok között találjuk Kisfaludy Atalát. A tisztelet azonban - úgy tűnik - a múltnak szól. Az irodalomban új arcok, új stílusok és kimagasló tehetségek jelennek meg. A korszak irodalmi stílusának jellegét elhatározóan az szabja meg, hogy az irodalmi ellenzék legkülönbébb irányzatai, miközben szembefordulnak a konvencionális „népnemzeti” romantikus és akadémikus irányokkal egyszersmind az önálló, művészi válaszadás lehetőségeit is keresik - írja Diószegi András. A 68 esztendő *Kisfaludy Atala* azonban nem óhajt ezekben a stílusirányzati csatákban részt venni. Csendesesen

Rozsnyai Kálmán emlékkönyvének 152. oldala

él, s amikor Kaposváron 1911. február 15-én meghal nem véletlenül emlékezik a nekrológ emígy: „A Petőfi Társaság első írónöje s bátran mondhatjuk: a magyar irodalom legnagyobb írónöje hunyt el csöndesen, a mai nemzedék előtt már teljes ismeretlenségben.”

Reóthy Ferenc helytörténeti kutató átadott számomra egy négy oldalas feljegyzést, amelynek utolsó részében a következőket írja: „Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában kutatva találtam rá Kisfaludy Atala egy későn írt versére, melyet Rozsnyai Kálmán (Van der Hoske) emlékkönyvbe írt. Az emlékkönyv, melyben a külföldi és hazai írók legszebb versei, mondásai, feljegyzései, rajzai találhatók. /.../ Kisfaludy Atala verse Rozsnyai Kálmán emlékkönyvének 152. oldalán található.”

Az öreg, reszkető betűk, dőlő sorok az élete vége felé közeledő költő üzenetét küldik az olvasónak. Még egy utolsó, csendes intés az itt maradóknak:

A kisfaludi Kisfaludy család címere

*Elenyészni, mint az illat,
Mellyel tova leng a szél. -
Lehullani panasz nélkül,
Mint ősszel a falevél. -*

*Elhalni, mint hárfa húrján
A dal elhal szelíden. -
Tündökölve hűlni, múlni,
Mint a nap, ha lepihen.*

*Elhervadni, mint a virág
Mely mosolygón hervad el.
Azt kívánom, hogy halálom
Égy mosolyogva jöjjön el.*

*Mint a természet halála,
Mikor az ősz közelít,
Azt kívánom, hogy halálom
Legyen szép, nemes, szelíd.*

*De az ember a hamis hang,
Mely összhangba nem megy át,
Gyáva jajszóval zavarja
Az örök harmóniát.*

*Meghasonlásban magával
Élni nem tud, halni fél.
Jóra gyenge, rosszra gyáva;
Nyomorún hal, kínban él.*

*Elte csak kínos haldoklás,
Üdvöt benne nem talál
S ha már száz halállal küzdött,
Akkor jó rá a halál.*